

ПРОЦЕС АДАПТАЦІЇ ЛЮДЕЙ «ТРЕТЬОГО ВІКУ» ДО СОЦІОКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА ШЛЯХОМ ЗАПРОВАДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПОСЛУГИ «УНІВЕРСИТЕТ ТРЕТЬОГО ВІКУ»

С.І. Ніколаєнко,
науковий керівник Л.І. Міщик
Україна, Сумська область, м. Глухів,
Глухівський національний педагогічний університет ім. О. Довженка

Старіння населення є глобальним процесом ХХІ століття. За даними Організації Об'єднаних Націй, частка літніх людей до всього населення світу збільшується з 8,5% у 1950 р. до 13,7% у 2025 р. і сягне 1млрд 121 млн осіб; за той самий період частка людей у віці 65 років і старших подвоїться, 80-ти років і старших збільшиться у 10 разів (з 13 млн до 135 млн осіб). Україна належить до демографічно старих країн світу. Частка населення 60 років і старшого становить 20,3% з прогнозованою тенденцією до її подальшого підвищення. За даними Демографічного Департаменту ООН, вже до середини нинішнього сторіччя очікується збільшення цього показника в Україні до 38,1%, зокрема частка людей 80 років і старших збільшиться в 3,5 рази. Середня тривалість життя в Україні становить 67,3 року (чоловіків 61,5 р., жінок – 73,4 р.), що нижче, ніж у країнах Східної Європи на 4 – 5 років, а країнах Західної Європи – майже на 11 – 13 років. Аналіз регіональних особливостей старіння населення в Україні показує, що діапазон коливань загального показника старіння в окремих областях досить великий – від 18,2% у Закарпатській області до 28,8% у Чернігівській. Найвищі показники старіння відзначаються в таких сільськогосподарських областях, як Вінницька (26,2%), Черкаська (26,7%), Полтавська (26,4%), Сумська (25,8%), а найнижчі – в Рівненській (19,8%), Івано-Франківській (21,4%) і Херсонській (22,5%) областях. Таку демографічну різницю необхідно враховувати при розробці бюджетів витрат на виконання соціально-медичних програм допомоги населенню. Згідно з класифікацією Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я, осіб у віці від 60 до 74 років відносять до категорії людей похилого віку, від 75 до 89 років – до старих, а від 90 років і старших – до довгожителів.

Основою для інтеграції знань з проблем старіння виступають наукові праці вітчизняних та зарубіжних дослідників з різних галузей знань. Філософські аспекти старіння, старості та довголіття аналізуються у працях І.Давидовського, В.Нікітіна, В.Фролькіса, Д.Чеботарьова, В.Альперовича. Вивченню соціальних аспектів старіння присвячені роботи А.Богомольця, А.Нагорного, М.Бєдного, В.Никитенко, Н.Сачук, Б.Урланіс, Н.Паніної та інших. Психологічні аспекти старіння досліджуються у працях Л.Анциферової, О.Краснової, І.Лютової, О.Молчанової, К.Рошак та інших. Умови соціалізації особистості протягом всього життєвого шляху людини розглядають А.Капська, Л.Коваль, Л.Міщик, А.Мудрик, В.Нікітін та інші.

Результати аналізу наукової літератури засвідчили, що питання адаптації людини похилого віку до умов нового соціокультурного середовища є недостатньо розробленим, хоча у зв'язку із зростанням кількості неадаптованих літніх людей існує явна потреба в такому вивченні. [5].

Аналіз соціально-психологічної та педагогічної літератури дозволив з'ясувати, що вченими (Ш.Блер, Д.Бромлей, В.Войтенко, Т.Козлова, М.Комлі, А. Ригіна, О.Щотка та інші)по різному визначається особа, котра досягла пенсійного віку: «людина похилого віку», «літня людина», «пожила», «та, що починає старіти», «стара», «що досягнула старості», «зріла» та інше[5]. На сьогоднішній день існує поняття «третій вік» - це період активного життя, яке починається з виходом на пенсію. Зміна соціального статусу людини в старості, як показує практика, насамперед, негативно позначається на його моральному і матеріальному становищі, негативно впливає на психічний стан,

знижує його опірність до захворювань і адаптацію до змін навколишнього соціокультурного середовища.

Для реалізації положень Конституції і законів України щодо дотримання прав людей похилого віку, Мадридського міжнародного плану дій з проблем старіння на 2009-2012 роки, відповідно до Закону України «Про соціальні послуги», Плану дій з реалізації Концепції реформування системи соціальних послуг на період до 2012 року, постанови Кабінету Міністрів України від 29.12.2009 №1417 «Деякі питання діяльності територіальних центрів соціального обслуговування населення(надання соціальних послуг)» прийнято наказ Міністерства соціальної політики від 25.08.2011 №326 «Про впровадження соціально-педагогічної послуги «Університет третього віку».

Створення системи, яка б надавала можливості для освіти та навчання людям старшого віку відповідно до їх потреб є важливою умовою забезпечення права на навчання впродовж всього життя та становлення України як правової і соціальної держави. Сьогодні концепція навчання впродовж всього життя прийнята і здійснюється в більшості розвинутих країн світу. В багатьох європейських країнах близько 80% дорослого населення бере участь в різного типу навчальних програмах.

Сьогодні в Україні діють лише кілька проектів та програм, де здійснюють навчання людей старшого віку - це, насамперед, проекти, що здійснюються в територіальних центрах соціального обслуговування населення(надання соціальних послуг). Зміст навчання, яке тут здійснюється, орієнтований здебільшого на питання, що пов'язані зі здоров'ям, популяризацією здорового способу життя, розвитком волонтерських програм тощо.

Аналіз ситуації щодо становища людей старшого віку в Україні, свідчить про те, що існує дискримінація цієї групи людей стосовно їх доступу до навчання та освіти оскільки цій проблемі ані з боку уряду, ані громадських організацій увага не приділялася. Практично відсутні навчальні заклади, навчальні центри чи навчальні програми, які б орієнтувалися на потреби людей старшого віку, заохочували їх прагнення навчатися новому та пропонували можливості для отримання необхідних знань та навичок, давали можливість отримувати освіту впродовж всього життя.

Така ситуація призводить до того, що старші люди, особливо ті, які проживають в сільській місцевості, не мають можливості адаптуватися до сучасних технологічних змін, страждають від ізоляції та неспроможності змінити своє життя, зазнають ризику бути виключеними із життя суспільства. Тому забезпечення доступу людей старшого віку до освіти та професійної підготовки є надзвичайно актуальним, оскільки стимулює їх інтелектуальну діяльність, розвиває навички та здібності, сприяє збереженню самостійності людьми старшого віку та ствердженню їх гідності, а також є однією із передумов забезпечення зайнятості людей старшого віку, подолання негативних стереотипів щодо старіння.

Зважаючи на гостроту проблеми, виникає потреба у консолідації зусиль центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та громадськості у здійсненні комплексу заходів, спрямованих на її розв'язання.

Метою Концепції є визначення основних напрямів створення системи освіти та навчання для громадян старшого віку з тим щоб покращити їх можливості для інтеграції в суспільство, для запобігання їх соціальному виключенню та дискримінації шляхом розвитку мережі університетів третього віку, навчальних центрів для громадян старшого віку та запровадження різноманітних освітніх та навчальних програм, спрямованих на підвищення якості життя та забезпечення активного довголіття.

В Україні навчання людей старшого віку є інноваційним проектом, що має на меті впровадження та практичну реалізацію принципу навчання впродовж всього життя. Люди старшого віку - це ті, кому за 50, хто готується до виходу на пенсію, або вже має

статус - пенсіонера. Відповідно до меморандуму безперервної освіти Європейського союзу освітні системи повинні вміти гнучко адаптуватися до сучасних умов. Це особливо важливо для вирішення проблем людей «третього віку».

Спеціальною державною установою, що надає послуги пенсіонерам, інвалідам, самотнім непрацездатним громадянам та іншим соціально незахищеним громадянам вдома, в умовах стаціонарного, тимчасового та денного перебування, та які спрямовані на підтримання їхньої життєдіяльності й соціальної активності є територіальні центри соціального обслуговування населення (надання соціальних послуг)[9]. Відповідно до Наказу Міністерства соціальної політики України від 25.08.2011 № 326 «Про впровадження соціально-педагогічної послуги «Університет третього віку» розроблено та затверджено Методичні рекомендації щодо організації соціально-педагогічної послуги «Університет третього віку» у територіальному центрі соціального обслуговування (надання соціальних послуг). Метою надання послуги є реалізація принципу навчання людей старшого віку впродовж всього життя та підтримка фізичних, психологічних та соціальних здібностей. Тому в «Університетах третього віку» необхідно показати переваги, задоволення, користь і нові горизонти, що відкриваються завдяки навчанню. При цьому роль викладача носить специфічний характер, оскільки він виступає більше консультантом; наставником і організатором. Основними завданнями надання послуги є організація та проведення безкоштовного навчання та освітніх заходів для людей похилого віку.

Надання послуги має забезпечити:

- Створення умов та сприяння всебічному розвитку людей похилого віку;
- Реінтеграцію людей похилого віку в активне життя суспільства;
- Надання допомоги людям похилого віку в адаптації до сучасних умов життя шляхом оволодіння новими знаннями, зокрема щодо: 1) процесу старіння та його особливостей; 2) сучасних методів збереження здоров'я; 3) набуття навичок самопомоги; 4) формування принципів здорового способу життя; 5) основ законодавства стосовно людей похилого віку та його застосування на практиці; 6) формування та розвитку навичок використання новітніх технологій, насамперед інформаційних та комунікаційних; 7) потенціалу можливостей волонтерської роботи.

- Підвищення якості життя людей похилого віку, завдяки забезпеченню доступу до сучасних технологій та адаптації до технологічних перетворень;

- Формування практичних умінь і навичок;

- Можливість для розширення кола спілкування та обміну досвідом.

Під час організації надання послуги в залежності від потреби слухачів утворюються відповідні факультети: літературний; мистецький; комунікаційних та інформаційних технологій; основ медицини, здорового способу життя; іноземних мов; інші. До організації навчання людей похилого віку можуть бути залучені фахівці місцевих органів влади (за їх згодою), місцевих управлінь праці та соціального захисту населення, охорони здоров'я, юстиції, Пенсійного фонду України, служби зайнятості, територіального центру.

Навчання в "Університетах третього віку" здійснюється як викладачами, так і волонтерами. Принцип "рівний-рівному" є одним із основоположних в організації надання послуги і передбачає якомога ширше залучення до викладання та проведення занять людей похилого віку, які мають відповідний досвід та освіту, обізнані з темою та проблемами, що передбачені програмою. Для викладання окремих тем курсу, доцільно залучати викладачів вищих навчальних закладів різних рівнів акредитації, студентів, вчених із академічних інститутів та дослідницьких центрів, вчителів загальноосвітніх шкіл та старших школярів, представників громадських організацій.

Процес навчання людей похилого віку повинен базуватися на принципах добровільності та методах навчання дорослих, поєднання теоретичних та практичних знань. Навчання людей похилого віку передбачає: врахування життєвого досвіду та

наявних знань, навичок слухачів; інтерактивну форму взаємодії між учасниками навчального процесу. Принцип «рівний-рівному» є одним із основоположних в організації надання послуги і передбачає якомога ширше залучення до викладання та проведення занять людей похилого віку, які мають відповідний досвід та освіту. Методами навчання дорослих є: мозковий штурм, вивчення випадків, дебати/дискусії, індивідуальні вправи, навчання в парах, доповідь, розповіді історій, розв'язання проблеми, практичне оволодіння навичками, конференція, гра, демонстрація/показ, рольові ігри, екскурсія [8].

Проаналізувавши зміну соціального статусу людини в старості, а також виникнення різних ускладнень як у соціально - побутовий, так і в психологічній адаптації до нових умов, варто звернути увагу, що впровадження в роботу територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг) соціально-педагогічної послуги «Університет третього віку» дозволить безболісно адаптуватись людям «третього віку» до еових умов соціокультурного середовища.

Література

1. Архіпова С.П. Основи андрагогіки: навч. посіб. Черкаси-Ужгород, 2002.. С. 5-7, 13-21, 74-83.
2. Закону України «Про соціальні послуги».
3. Зінченко С. Психологічні особливості неформальної освіти дорослих // Теорія і практика професійного навчання дорослих у ПТНЗ і на виробництві / Нац. академія пед. наук України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. К., 2010. С. 84-96.
4. Ковальчук В.І. Технологія навчання дорослих на основі особистісно орієнтованого підходу: тренінг. 2-ге вид, перероб. К.: Шк. світ, 2011. 128 с.
5. Коленіченко Т.І. Теоретичний аспект адаптації людей похилого віку до умов геріатричного пансіонату // Соціальна робота в Україні: теорія і практика : наук.-метод. журнал. 2008. № 1. С. 76–85.
6. Лесохіна Л.Н. К обществу образованных людей (Теория и практика образования взрослых). СПб., 1998.
7. Мацкевич Ю.Р. Старі люди і соціум: ретроспективний аналіз взаємостосунків//Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету. Серія:Педагогіка і психологія. Вип. 4. Вінниця, 2001. С. 21-25.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА І КОРЕКЦІЯ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ

К.Б. Оразматова,
науковий керівник Ю.І. Чернецька
Україна, м. Харків,
Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Тривожним симптомом є зростання числа неповнолітніх з девіантною поведінкою, що виявляються в асоціальних діях (алкоголізм, наркоманія, порушення громадського порядку, хуліганство, вандалізм і ін.). У крайніх формах стали виявлятися жорстокість і агресивність. Різко зросла злочинність серед молоді. З'являються все нові види поведінки, що відхиляється від норми.

Аналіз наукових джерел та практичної роботи фахівців у галузі соціальної педагогіки та соціальної роботи засвідчив, що актуальність проблеми дослідження визначається протиріччями між зростанням темпів уживання психоактивних речовин підлітками, великим спектром мотивів уживання тютюну, алкоголю, наркотиків та реальним